

**KANDIDAATIN TUTKIELMAOPINNOT
SOSIAALITYÖN
TUTKINTO-OHJELMASSA**

Opas opiskelijalle ja opettajalle

Oppaan laadinnasta ovat vastanneet eri vuosina tätä opintojaksoa opettaneet sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön oppiaineiden opettajat. Nykyisen oppaan pohjana on vuonna 2006 uusittu opas, jonka toimittivat *Jarmo Lehtinen* ja *Aino Ritala-Koskinen*. Oppaan laajemman päivityksen toteutuksesta 2012 vastasi *Katja Kuusisto*.

Vuoden 2016 oppaan päivityksistä on vastannut *Katja Kuusisto*.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	KANDIDAATIN TUTKIELMA JA SIIHEN LIITTYVÄT OPINNOT	6
	2.1 Edeltävät opinnot	6
	2.2 Kandidaatin tutkielma	7
	2.3 Tutkimusmenetelmäopinnot	9
	2.4 Tiedonhankintataidot aineopinnoissa	9
	2.5 Suomen kieli.....	10
	2.6 Kypsyysnäyte.....	11
3	SEMINAARITYÖSKENTELY.....	13
	3.1 Sitoutuminen työskentelyyn.....	13
	3.2 Työskentelyn vaiheet ja käytännöt.....	14
	3.3 Prosessimainen työskentely	16
4	TUTKIELMAN LAATIMINEN	18
	4.1 Aiheen valinta ja rajaaminen.....	18
	4.2 Tiedonhankinta ja lähteiden käyttö	20
	4.3 Tutkielman muoto ja rakenne	23
	4.4 Tyyli ja kieliasu	25
5	LÄHTEIDEN MERKITSEMINEN.....	28
	5.1 Lähdeviitteiden käyttö tekstissä	28
	5.2 Lähdeluettelon laatiminen.....	32
6	KIRJALLISUUTTA JA LINKKEJÄ TUTKIELMAN TEKIJÄLLE.....	40
	LIITE 1. KANDIDAATIN TUTKIELMAN ARVIOINTILOMAKE	41
	LIITE 2. KANDIDAATIN TUTKIELMAN NIMILEHTI	42
	LIITE 3. ESIMERKKI LÄHDELUETTELOSTA.....	43

1 JOHDANTO

Yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkintoon kuuluva opinnäytetyö laaditaan sosiaalityössä aineopintojen kohdassa **STYA5 Kandidaatintutkielma** (10 op). Kandidaatin tutkielma muodostaa yhdessä siihen liittyvien opintojen kanssa merkittävän ja laajan osan sosiaalityön kandidaattiopinnoista. Nämä opinnot sijoittuvat pääsääntöisesti kolmanteen opiskeluvuoteen. Näissä opinnoissa hankitaan tutkimuksen tekemisen perustaidot, jotka toimivat välttämättömänä pohjana maisteriopinnoissa laadittavalle pro gradu -tutkielmalle.

Tämä opas on suunnattu niin opiskelijoiden kuin seminaareja ohjaavien opettajien käyttöön. Oppaan tarkoituksena on (1) selvittää sosiaalityön aineopintoihin kuuluvan Kandidaatin tutkielma -opintojakson ja siihen liittyvien opintojen kokonaisuutta ja antaa ohjeita niiden suorittamiseksi. Oppaan tarkoituksena on myös (2) auttaa varsinaisen kandidaatin tutkielman laatimisessa. Oppaassa esitellään seminaarityöskentelyn periaatteet ja tutkimusprosessin eteneminen vaiheittain. Lisäksi oppaassa annetaan ohjeita siitä, miten kirjoitetaan hyvä tieteellinen tutkimusraportti.

Opas etenee siten, että seuraavassa luvussa esitellään mistä opinnoista kandidaatin tutkielma ja siihen liittyvät opinnot koostuvat. Luvussa kolme selvitetään, mitä kandidaatin tutkielmaseminaari pitää sisällään ja miten seminaari toimii käytännössä. Tämän jälkeen annetaan ohjeita tutkimuksen tekemisestä ja tieteellisen tekstin kirjoittamisesta (luku 4) ja siitä, miten lähdeviitteet merkitään tekstiin ja lähdeluettelo laaditaan (luku 5). Viimeisessä luvussa on listattu tutkimuksen tekijöille tarkoitettuja hyödyllisiä oppaita ja internetlinkkejä, joita voi käyttää seminaarin oheislukemistona. Oppaan liitteissä annetaan ohjeet tutkielman kansilehdestä. Opas on laadittu ulkoasultaan esimerkiksi kandidaatin tutkielman kirjoittamiselle.

2 KANDIDAATIN TUTKIELMA JA SIIHEN LIITTYVÄT OPINNOT

Kandidaatin tutkielma on yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkintoa varten laadittava opinnäytetyö. Kandidaatin tutkielman ja siihen liittyvien opintojen tarkoituksena on harjaannuttaa opiskelijoita tieteelliseen ajatteluun ja työskentelytapoihin. Tutkielmassa opiskelija osoittaa kypsyyttä itsenäiseen työskentelyyn ja kykyä laatia tutkielma hyvällä suomen kielellä. Sosiaalityössä kandidaatin tutkielma ja siihen liittyvät opinnot sijoittuvat pääsääntöisesti **kolmannelle lukuvuodelle**.

Kandidaatin tutkielma ja siihen liittyvät opinnot päättävät yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon opinnot sosiaalityön tutkinto-ohjelmassa. Ne luovat samalla keskeisen perustan tutkimustaitojen syventämiselle maisteriopintojen vaiheessa. Kandidaatin tutkielma voi toimia myös jonkinlaisena esitutkimuksena, jota on mahdollista hyödyntää eri tavoin maisteriopintoihin kuuluvan pro gradu -tutkielman laadinnassa.

2.1 *Edeltävät opinnot*

Kandidaatin tutkielmavaiheessa **on suositeltavaa**, että kaikki yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön (jatkossa YKY) yhteiset opinnot ovat suoritettuina.

Kandidaatin tutkielmaseminaariin ja tutkimusmenetelmäopintoihin **osallistumisen edellytyksenä on**, että YKY:n yhteisistä opinnoista on 2012–2015 opintovaatimusten mukaisena suoritettu:

YKYY1 Yhteiskunnan tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä, 5 op

YKYY2 Yhteiskunnan mittaaminen, 5 op

YKYY3 Toiminta, tulkinta ja tieto, 5 op

tai poikkeustapauksessa suoritetaan uudempien (2015–2018) tutkintovaatimusten mukaisena viimeistään seminaarin aikana:

YKYYHT1 Yhteiskunnan tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä, 5 op

YKYYHT2 Yhteiskunnan mittaaminen, 5 op

YKYYHT3 Toiminta, tulkinta ja tieto, 5 op

Taustalla voivat olla näiden sijaan myös vanhemmat, 2011–2012 tutkintovaatimusten mukaisena seuraavat opinnot:

YTYH2 Yliopiston historia, idea ja merkitys tieteiden historiassa, 3 op
(aiemmin nimellä Johdatus tieteelliseen ajatteluun)

YTYH4 Empiirisen tutkimuksen perusteet, 3 op

TILTY1 Tilastotieteen ja SPSS:n perusteet, 5 op

YTYH5 Tiedonhankinnan perusteet, 2 op

Nämä opintojaksot antavat yleiskuvan yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta sekä ne pohjatiedot, jotka ovat välttämättömiä oman tutkimusprosessin viemiseksi eteenpäin ja metodiopintojen sisällön omaksumiseksi.

Sosiaalityön opiskelijoille suositellaan, että sosiaalityön taitoihin (STYA3) kuuluvia opintojaksoja **ei** suoriteta yhtäaikaisesti kandidaatin tutkielman työstämisen kanssa. Opiskelijat, jotka aloittavat tutkintoon tähtäävät opintonsa suoraan aineopinnoista, joutuvat usein sovittamaan näitä opintoja yhteen. Tällöin on kiinnitettävä erityistä huomiota omien työskentelyaikataulujen suunnitteluun.

2.2 Kandidaatin tutkielma

Kandidaatin tutkielma (10 op) -opintojakso muodostuu kahden tai kolmen periodin aikana suoritettavasta **seminaarista** (36 t) ja sen aikana laadittavasta kandidaatin **tutkielmasta**. Kokonaisuutena tutkielmaprosessi vastaa noin 270 tuntia opiskelijan työtä. Opintojakson suorittaminen edellyttää läsnäoloa ja aktiivista osallistumista seminaarityöskentelyyn sekä itsenäistä työskentelyä.

Seminaarin aikana opiskelija opiskelee tutkimuksen tekemisen taitoja käymällä läpi koko tutkimusprosessin alusta loppuun, mihin kuuluu **sekä oman tutkielman laatiminen että muiden seminaarilaisten tutkimusvaiheisiin perehtyminen**. Kukin opiskelija muotoilee oman tutkimusongelmansa valitsemastaan aiheesta, hankkii sitä koskevaa tutkimuskirjallisuutta, laatii tutkimussuunnitelman, soveltaa oppimiaan tiedonhaun menetelmiä kirjallisuusaineiston hankinnassa, tekee synteessin aineistostaan ja kirjoittaa tutkielman, jossa hän osoittaa hallitsevansa tutkimuksen tekemisen perustaidot. Tutkielma on mahdollista tehdä myös yhdessä toisen opiskelijan kanssa.

Kandidaatin tutkielmana tehdään **aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perustuva laadullinen review -tutkimus (nk. synteettinen tutkimus)**. Käytännössä tällä tarkoitetaan kirjallisuuskatsausta valitusta aihepiiristä; päätelmiä tehdään jo julkaistun tutkimuksen sisältöjen kautta ilman empiiristä tutkimusaineistoa. Laadulliselle review -tutkimukselle on ominaista luoda yleiskatsaus valittuun aihepiiriin ja tiivistää suuresta tietomassasta esiin tutkimusongelman kannalta oleelliset seikat. Tällöin tutkimusongelman muodostamiseen, tiedonhakuun ja aiempaan tutkimukseen perehtymiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Tutkimusotteesta huolimatta tekijän on osoitettava kandidaatin tutkielmassa metodologisten taitojen hallintaa. Tutkimustaitoihin keskeisesti kuuluvana elementtinä seminaarissa harjoitellaan myös omasta ja muiden töistä käytävää tieteellistä keskustelua.

Kandidaatin tutkielma jätetään tarkastettavaksi **ennen** kypsyysnäytteen antamista (ks. 2.6 Kypsyysnäyte). Tutkielma jätetään tarkastettavaksi A4-kokoisena paperitulosteena **kahtena kappaleena** seminaarin opettajalle. Hyväksytty tutkielma arvioidaan erillisellä lomakkeella asteikolla 1–5 (ks. liite 1). Kunkin **seminaarin opettaja tarkastaa** oman ryhmänsä opiskelijoiden tutkielmat.

Kandidaatin tutkielma -opintojakson **arvioinnissa** kiinnitetään huomiota itse tutkielman lisäksi myös työskentelyyn seminaarissa. Arviointi painottuu seuraavasti:

- 30 % aktiivinen osallistuminen työskentelyyn ja muiden seminaarilaisten töihin perehtyminen
- 10 % seminaarien välitehtävien tekeminen ja oman työprosessin suunnitelmallinen eteenpäin vieminen
- 60 % valmis tutkielma.

2.3 Tutkimusmenetelmäopinnot

Kandidaatin tutkielmaseminaarin kanssa suoritetaan samanaikaisesti **STYA4 Tutkimusmenetelmäopinnot (10 op)**, joka koostuu seuraavista opintojaksoista:

STYA4A Sosiaalitieteiden kvalitatiiviset menetelmät, 5 op

STYA4B Sosiaalitieteiden kvantitatiiviset menetelmät, 5 op

Näiden opintojaksojen tavoitteena on, että opiskelija oppii tuntemaan empiirisen sosiaalitutkimuksen lähestymistavat ja perusmenetelmät erilaisten tutkimusongelmien ratkaisemiseksi. Analyyttiseen, empiiriseen tutkimukseen ja sen menetelmiin perehtyminen tukee synteettisen, useita empiirisiä tutkimuksia yhteen kokoavan tutkimuksen käytännön toteutusta. Opittuja tietoja ja taitoja sovelletaan kandidaatin tutkielmaseminaarissa niin omassa tutkimusprosessissa kuin muiden opiskelijoiden tutkimuksia koskevissa keskusteluissa. Onkin suositeltavaa, että tutkimusmenetelmäopinnot luentomateriaali ja kirjallisuus ovat ahkerassa käytössä myös omaa tutkielmaa tehdessä.

2.4 Tiedonhankintataidot aineopinnoissa

Kandidaatin tutkielmaseminaarin yhteydessä järjestetään tutkimuksen tekemistä tukevaa **tiedonhankinnan taitojen opetusta** kaksi oppituntia. Opetus koostuu kirjaston antamasta lähiopetuksesta kirjaston opetusluokassa, johon kuuluu tiedonhaun harjoituksia opiskelijoiden omista tutkimusaiheista.

Opetuksen tavoitteena on, että opiskelija oppii oman tieteenalansa systemaattisen aiheenmukaisen tiedonhankinnan kirjaston tarjoamista eri tietolähteistä ja oppii hyödyntämään taitojaan oman työn laatimisessa. Opiskelija hallitsee tiedontarpeen käsitteellisen jäsentämisen ja hakusanojen muodostamisen. Opiskelija osaa arvioida eri tietolähteitä ja niiden laatua sekä tuntee viitteidenhallinnan apuvälineitä.

Kirjaston järjestämien oppituntien lisäksi tiedonhaun kysymyksiä käsitellään seminaarissa. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen onnistuneen toteuttamisen edellytyksenä on, että kirjaston opetustunteihin **valmistaudutaan hyvin** ja että niiden jälkeen **tehdään itsenäisesti** omaa aihe-aluetta koskevia **tiedonhakuja**. Tiedonhakua oppii vain itse tekemällä!

Tiedonhankintataitojen opetuksesta vastaa yliopiston kirjasto. Seminaarin vetäjä sopii kirjaston kanssa opetuksen järjestämisestä seminaarin aikatauluun ja opiskelijoiden tutkimusprosessiin sopivasti. Tiedonhankintataitojen opetuksen tunnit **eivät sisälly** seminaaritunteihin.

2.5 Suomen kieli

Kandidaatin tutkielma -seminaarin yhteydessä suoritetaan kieli- ja viestintäopintoihin kuuluvista opinnoista opintojakso **KKSUYP Tieteellinen kirjoittaminen**, 3 op.

Opintojakson tavoitteena on, että opiskelija osaa

- soveltaa tieteellisen kirjoittamisen konventioita omaan tekstiinsä
- argumentoida tarkoituksenmukaisesti
- käsitellä eri lähteistä peräisin olevaa tietoa ja käyttää sitä omassa tekstissään
- antaa palautetta ja muokata omaa tekstiään saamansa palautteen mukaisesti
- arvioida tekstiä tietyn tekstilajin edustajana
- laatia yleistajuista tekstiä tieteellisen tekstin pohjalta
- soveltaa kielenkäytön keskeisiä normeja ja viimeistellä tekstinsä.

Näitä samoja taitoja harjoitellaan käytännössä Kandidaatin tutkielma -seminaarissa.

Sosiaalityön opiskelijat osallistuvat ensisijassa kielikeskuksen yhteiskuntatieteilijöille tarkoitetuille kursseille. Kurssin suorittamista **suositellaan yhtäaikaisesti tutkielmaseminaarin** kanssa siten, että opiskelija saa tukea oman kandidaatin tutkielmansa kirjoittamiseen. Opiskelija voi osallistua myös kielikeskuksen kaikille opiskelijoille tarkoitetuille Tieteellinen kirjoittaminen kursseille (ml. verkkokurssit). Tiedot kursseista ja ilmoittautumislinkit löytyvät kielikeskuksen opinto-oppaasta ja opetusohjelmasta.

2.6 Kypsyysnäyte

Yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkintoon kuuluu kypsyysnäytteen antaminen. Opiskelijan on kirjoitettava kandidaatin tutkielmaansa liittyvä kypsyysnäyte, joka osoittaa perehtyneisyyttä tutkielman aihepiiriin sekä suomen tai ruotsin kielen taitoa. **Kypsyysnäyte kirjoitetaan vasta sen jälkeen, kun tutkielma on jätetty tarkastettavaksi.** (Ks. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Opinto-opas 2015–2018, Humanististen tieteiden, psykologian ja yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkintoja koskevat yleiset määräykset.)

Sosiaalityössä kypsyysnäyte suoritetaan **kirjoituskokeena sähköisessä e-tentti-järjestelmässä.** Kokeessa opiskelija kirjoittaa 450–600 sanan laajuisen esseen kandidaatin tutkielmansa pohjalta. Kokeessa opiskelijan on huolehdittava, että hän pysyy kirjoittaessaan tehtävän mukaisessa aiheessa ja pystyy jäsentelemään kirjoituksensa rakenteellisesti hyvällä kappalejaolla. Kypsyysnäyte, kuten tutkielmakin, kirjoitetaan asiatyylillä ilman tarpeettomia sivistyssanoja ja muoti-ilmaisuja. On hyvä välttää kovin pitkiä ja monimutkaisia virkkeitä ja pyrkiä käyttämään sanajärjestyksissä luontevaa suomea.

Seminaarin opettaja tarkastaa kypsyysnäytteen asiasisällön osalta ja kielikeskuksen opettaja kieliasun osalta. Arvostelussa kiinnitetään huomiota sisällön lisäksi kokonaisuuden ja kielen hallintaan. Hyväksytty kypsyysnäyte palautuu noin 2–3 viikon kuluessa oppiaineen opintosihteerille, missä opiskelijan on suositeltavaa käydä tutustumassa tekstiinsä tehtyihin tarkastusmerkintöihin. Opintosihteeri vie opintorekisteriin suoritusmerkinnän hyväksytystä kypsyysnäytteestä.

Jos kandidaatin tutkielma laaditaan poikkeuksellisesti muuten kuin kandidaatin tutkielmaseminaarin tai muun vastaavan opetuksen yhteydessä, edellytetään opiskelijalta erillisen kypsyysnäytteen kirjoittamista. Näin menetellään esimerkiksi silloin, kun opiskelija on suorittanut avoimessa yliopistossa vastaavia opintoja.

Kypsyysnäyte on tutkintokohtainen. Mikäli opiskelija on suorittanut kypsyysnäytteen jonkin aiemmin suorittamansa tutkinnon yhteydessä, se ei korvaa yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkintoon kuuluvaa kypsyysnäytettä.

Kypsyysnäytteen laatimisesta sovitaan aina oman tutkielmaseminaarin opettajan kanssa ja poikkeustapauksissa kandidaatin tutkielmaseminaarien koordinaattorin kanssa.

Katso myös kypsyysnäytteen laatimista koskevia ohjeita:

<http://www.uta.fi/opiskelu/opinnot/valmistuminen/kypsyysnayteohje.html>

<http://webcgi.oulu.fi/oykk/abc/tekstinhuolto/tekstilajeja/kypsyysnayte/>

3 SEMINAARITYÖSKENTELEY

3.1 Sitoutuminen työskentelyyn

Seminaari työskentelymuotona edellyttää opiskelijoilta vahvaa sitoutumista. Ensinnäkin seminaarityöskentely merkitsee yhdessä toimimista ja **edellyttää läsnäoloa**. Perusteltuja poissaoloja hyväksytään **enintään kuusi tuntia** koko seminaarin aikana edellyttäen, että näin ei vaikeuteta seminaarin toimintaa. Poissaoloista on syytä mahdollisuuksien mukaan ilmoittaa ohjaajalle etukäteen. Poikkeustapauksissa perusteltua poissaoloa (esim. sairaustapauksissa) voidaan paikata ohjaajan kanssa erikseen sovittavilla tehtävillä.

Toiseksi opiskelijan tulee sitoutua **aktiivisesti osallistumaan** seminaarityöskentelyyn. Tämä tarkoittaa sovittujen työpapereiden kirjoittamista ajallaan, huolellista paneutumista muiden opiskelijoiden teksteihin ennen seminaareja, osallistumista seminaarikeskusteluihin sekä toimimista oman työnsä esittelijänä ja toisten opiskelijoiden töiden opponenttina.

Kolmanneksi opiskelijan on sitouduttava **oman tutkielmansa tekemiseen** seminaarin kuluessa. Opiskelijan on huomioitava muita opintoja ja ajankäyttöä suunnitellessaan, että tutkielman tekeminen on vaativaa työtä, joka edellyttää huomattavaa paneutumista. Tutkielmaseminaari, kandidaatin tutkielman tekeminen ja niihin välittömästi liittyvät opinnot vievät paljon aikaa, joten seminaarin aikana ei kannata suorittaa paljon muita vastaavalla tavalla intensiivistä paneutumista vaativia opintoja (esim. muita laajoja kirjoitustehtäviä).

Neljänneksi opiskelijan tulee **oma-aloitteisesti perehtyä** erilaisiin seminaarissa annettuihin **ohjeisiin** – useimmin kysytyihin kysymyksiin löytyy vastaus tästä oppaasta tai seminaarin moodle-alueelta! Samoin opiskelijan tulee aktiivisesti **seurata seminaarin tiedotusta** – käytäntö on osoittanut, että ”seminaari elää” ja erilaisia pienempiä tai suurempia muutoksia ohjelmaan tulee hyvästäkin suunnittelusta huolimatta läpi lukuvuoden.

Kandidaatin tutkielmaseminaarin **suorittamisen ehtona** on riittävä läsnäolo, aktiivinen osallistuminen seminaariin esittelemällä omaa tutkimusta ja kommentoimalla toisten esityksiä sekä tutkimuksellisten taitojen osoittaminen tutkielman muodossa.

3.2 Työskentelyn vaiheet ja käytännöt

Tutkielmaseminaarin tavoitteiden saavuttaminen edellyttää, että jokainen seminaariryhmä laatii kunkin lukukauden alussa itselleen sopivan **ohjelman** siitä, miten kausi tullaan käyttämään. Ryhmä sopii myös siitä, miten seminaarin **tiedotus** ja **työpapereiden jakaminen** seminaarilaisille hoidetaan (esim. sähköposti, moodle-oppimisympäristö). Seminaari- ja opettajakohtaiset käytännöt voivat muotoutua omanlaisikseen. Seuraavassa on koottu työskentelyn vaiheet pääpiirteittäin.

Seminaarin alkuvaiheessa korostuvat tutkielman ideointi ja suunnittelu. Ensimmäisessä vaiheessa opiskelijat laativat tutkimustaan koskevan **ideapaperin** (1–2 sivua), joka käsitellään seminaarissa. Tämän jälkeen seminaarin yhteyteen ajoittuu **tiedonhankintataitojen opetus**, jossa opittuja taitoja harjaannutetaan tutkielmaa varten tehtävässä tiedonhaussa. Tutkimuksen ideointivaiheen jälkeen seminaarissa opiskellaan erilaisten välitehtävien avulla tutkimusprosessin eri vaiheita ja tutkimuksen rakennetta. Tutkielman menetelmällistä kehittelyä tukee tutkimusmenetelmäopintojen suorittaminen seminaarin kanssa rinnakkain. Ideapaperin jälkeen opiskelija alkaa näiden muiden oppimistehtävien tukemana työstää **tutkimussuunnitelmaa** (n. 10 sivua), jossa perustellaan tutkimusongelman tärkeys, luodaan alustava katsaus aiempaan tutkimukseen, rajataan täsmälliset tutkimusongelmat ja esitellään aineiston valintaan ja käsittelyyn liittyvät ratkaisut. Tutkimussuunnitelmat käsitellään seminaarissa.

Tutkielmaan tarvittavan tiedon hankinta on jatkuvaa koko tutkimusprosessin ajan, mutta se kohdentuu eri vaiheissa eri tavoin. Ideointivaiheessa tietoa hankitaan melko vapaasti eri lähteistä. Tutkimussuunnitelmavaiheessa tiedonhaku täsmentyy ja suuntautuu tutkimustehtävän mukaisesti. Tässä vaiheessa on kuitenkin avoimin mielin kokeiltava tiedonhakuja erilaisista näkökulmista ja erilaisin

hakusanayhdistelmin. Tutkimustehtävän täsmennyttyä tiedonhakua syvennetään ja kerätään systemaattisesti ja rajatusti tutkielman aineistoksi soveltuvia tieteellisiä julkaisuja. Tutkielman kirjoitusvaiheessa voidaan vielä tehdä täydentäviä tiedonhakuja sen mukaan kuin tutkimusprosessin edetessä osoittautuu tarpeelliseksi.

Tutkielmaa eteenpäin vieviä työpapereita kannattaa kirjoittaa aktiivisesti heti idea-paperista lähtien. Tutkielman intensiivisin kokoava kirjoittamisvaihe kannattaa ajoittaa kurssin puolivälin vaiheille. Kirjoittamista tukee seminaarin rinnalla suoritettava, suomen kielen opintoihin kuuluva tieteellisen kirjoittamisen opintojakso. Kirjoittamisvaiheen aikana opiskelija saa **vertaiskommentteja** tekstiinsä vähintään yhdeltä seminaarin opiskelijalta ja tämän jälkeen **yksilöohjauksena** ryhmänsä opettajalta. Seminaarin päätösvaiheessa jokainen opiskelija esittelee seminaarissa valmiin työnsä, saa kommentit opponenteilta ja opettajalta ja toimii myös itse opponenttina. Viimeisessä seminaarikäsittelyssä esiin tulevat kommentit, korjausehdotukset ja -vaatimukset tulee vielä ottaa huomioon ennen kuin tutkielma jätetään lopullisesti tarkastettavaksi seminaarin opettajalle. Töiden tulee valmistua seminaarin aikana ja kukin ryhmä sopii opettajansa kanssa milloin valmiit työt jätetään tarkastettavaksi.

Seminaari-istunnot muodostavat työskentelyn keskeisen rungon. Kollektiivinen työskentely seminaarissa voidaan myös ymmärtää **vertaisohjaukseksi**: usein onkin niin, että seminaarilaisista tulee toisilleen tutkielman teon tärkeimpiä tukihenkilöitä. Vaikka toimiva vertaisohjaus on seminaarin tärkeä tavoite, seminaarin opettaja toimii jokaisen opiskelijan henkilökohtaisena ohjaajana. Opettaja antaa ohjausta seminaaritulanteissa ja tarvittaessa **yksilöohjauksena** vastaanotoilla tai erikseen sovittuina aikoina. Ohjauksen saaminen omalle työlle on opiskelijan oikeus ja tätä oikeutta kannattaa käyttää hyväksi.

Seminaarissa opetellaan myös **opponointia**, mikä tarkoittaa seminaareissa vastaväittäjänä toimimista. Jokainen opiskelija toimii vuorollaan jonkin toisen opiskelijan työn opponenttina, jolloin hän arvioi kriittisesti, rakentavasti ja tasapuolisesti käsiteltävän työn ansioita ja puutteita. Työn tekijän tehtävä puolestaan on pyrkiä perustelemaan työssään tekemiään valintoja. Keskustelun aiheena on selvittää miten hyvin työssä on onnistuttu sen tavoitteissa, ovatko tutkimusprosessin

aikana tehdyt keskeiset valinnat ja rajaukset olleet riittävästi perusteltuja, ovatko käytetyt käsitteet olleet sopivia ja riittävän tarkasti määritelty, onko lähdekirjallisuus ollut tarkoituksenmukaista ja riittävää, onko työn rakenne selkeä, onko tutkielman teksti luettavaa ja ymmärrettävää ja niin edelleen. Opponoinnin pohjalta työn tekijän on hyödyllistä tarkastella tekemäänsä työtä objektiivisesti ja ottaa harkinnan mukaan kehittämis ehdotuksia huomioon. Onnistuneen tutkielman elementtejä selvitetään tarkemmin luvussa neljä. Katso myös liitteessä 1 oleva kandidaatin tutkielman arviointilomake, jossa on esitetty mihin tutkimuksen kohtiin kiinnitetään huomiota sitä arvosteltaessa.

3.3 Prosessimainen työskentely

Kandidaatin tutkielman kirjoittaminen on opiskelijalle usein ensimmäinen vaativa tieteellinen kirjoitustehtävä ja siksi seminaarin tarkoitus on tukea opiskelijaa kaikissa työn vaiheissa. Tieteellisen kirjoituksen tuottaminen on monivaiheisen prosessin tulos. Sujuva tieteellinen kirjoittaminen perustuu huolelliseen ajatteluun ja kriittiseen lähdeaineistojen käyttöön. Laaja lukeneisuus ja asioiden ymmärtäminen eivät kuitenkaan takaa sitä, että opiskelija kykenisi ikään kuin luonnostaan kirjoittamaan sisäisesti johdonmukaisen, kiinnostavan ja kielellisesti huolitellun tutkielman. Tieteellinen kirjoittaminen on siis opiskeltava taito. Onnistunut työskentely ja hyvä lopputulos perustuvat opettajan ja opiskelijoiden yhteistyöhön.

Tutkielman teosta suuri osa on kirjoittamista. On hyvä, että kirjoittaminen alkaa jo työn varhaisessa vaiheessa. Ei kannata ajatella niin, että ensin tutkimus tehdään ja sitten se kirjoitetaan, sillä kirjoittaminen on usein paras tapa jäsentää omia ajatuksia ja viedä tutkimusta eteenpäin. Tutkimuksen eri vaiheissa kirjoitetut muistiinpanot voivat kasvaa tutkielmaa hyödyttäväksi tekstiksi.

Tutkimuksen tekeminen etenee prosessimaisesti. Laadullinen review -tutkimus, jolle on luonteenomaista soveltaa muita tutkimuksia ja niiden tuottamaa tietoa aineistonaan, rakentuu tutkielman tekijän omaehtoisen tiedonprosessoinnin varaan. Sille ei voida siten suoraan osoittaa samanlaisia kronologisia vaiheita kuin empiiriselle tutkimukselle. Tunnistettavia vaiheita kuitenkin löytyy. Työ alkaa

ihmettelystä ja ideoinnista, joka tiedonhaun ja lukemisen kautta johtaa tutkimuksen aiheen rajaamiseen, teoreettis-metodologisen viitekehyksen etsimiseen, tutkimustehtävän täsmentymiseen, siihen sopivien review -tutkimuksen suuntausten pohtimiseen (ks. Kallio 2006, 24), aineiston hankintaan, kirjallisuusaineiston käsittelyn kokeiluun ja hiomiseen, lopullisen synteessin tekemiseen, tutkimusraportin rakenteen jäsentymiseen ja kirjoittamiseen. Paremminkin kuin jana, jolla on selkeä alku ja loppu, tutkimusprosessia kuvaa spiraali. Tutkimukseen kuuluvat tietyt vaiheet ja osiot, mutta ne ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, niihin palataan uudelleen ja ne täsmentyvät läpi koko tutkimusprosessin. Joskus voi esimerkiksi käydä niin, että aineistonkeruu tuottaa ennakoimattoman tuloksen tai tutkijan oma ajattelu kehittyy prosessin aikana, minkä vuoksi tutkimuksen teoreettista orientaatiota ja tutkimustehtävääkin joutuu työstämään uudelleen.

Seminaarin kulussa tutkimusprosessin vaihteellisuus tarkoittaa sitä, että kutakin tutkielmaa käsitellään seminaarissa käytettävissä olevan ajan puitteissa useampaan kertaan: ensin ideapapereita, sitten tutkimussuunnitelmaa, työvaiheen papereita ja lopulta valmista työtä. Tekstien prosessoinnin avulla käydään läpi tutkielman onnistumisen kannalta tärkeät täsmennykset, rajaukset ja valinnat. Opiskelijan työvaiheen mukaan tekstit voivat olla eri tavoin painottuneita. Tarkoitus on, että tekstien tuottaminen on osa tutkielman tekemistä. Seminaari onideoiva yhteistyömuoto, jossa kollektiivisesti kehitellään jokaisen osallistujan tutkimushanketta.

Vaiheittaista työskentelyä tukee niin sanottu prosessikirjoittamisen periaate, mikä tarkoittaa sitä, että tutkielman kirjoittaminen aloitetaan varhaisessa vaiheessa tekstin vähitellen kasvaessa ja täsmentyessä. Kirjoittamisen kynnyks kasvaa korkealle, jos ajattelee kirjoittavansa heti valmista tekstiä. Seminaariin tuotavien työpapereiden tulee olla ajatuksella kirjoitettuja, mutta ne saavat olla luonteeltaan työskentelyvaiheen tekstejä, jotka on tarkoitettukin kommentoitaviksi ja eteenpäin kehiteltäviksi. Prosessikirjoittamisen periaatteisiin kuuluu myös se, ettei valmistakaan tutkielmaa kannata ajatella viimeisenä aiheesta esittämänänsä asiana.

4 TUTKIELMAN LAATIMINEN

4.1 Aiheen valinta ja rajaaminen

Tutkielman aiheen karkea rajaaminen voi tapahtua jo kandidaatin seminaariryhmää valittaessa. Mahdollisesti käytettävissä olevat aineistot rajaavat myös aihetta, joskaan review -tutkimuksessa aineiston rajaukset eivät useinkaan nouse määräävään rooliin. Kuitenkin paljon rajattavaa yleensä vielä jää, jotta tutkimusongelma on kiinnostava ja määritelty siten, että se on mahdollista ratkaista myös käytettävissä olevan ajan ja aineiston puitteissa. Siksi seminaarin ensimmäisillä kerroilla keskitytään yhteisessä ideariihessä aihepiirin valintaan, aiheen rajaukseen ja käsittelytapaan. Jokainen kirjoittaa tutkielmastaan ideapaperin (1–2 liuskaa), jota työstetään ryhmässä niin pitkään, että saadaan aikaan toimiva rajaus.

Aihepiiriä voidaan rajata monella tavalla. Ajatellaan esimerkiksi aihepiiriä vanhuus, joka sellaisenaan on aivan liian laaja tutkielman aihe. Tarvitaan siis **sisällöllistä** rajausta. Pohdinnan jälkeen opiskelija täsmentää olevansa kiinnostunut vanhuksiin kohdistuvasta pahoinpitelystä. Tätäkin aihetta voi vielä kohdentuneemmin tarkastella esimerkiksi perheväkivaltana, vanhusten hoitolaitoksissa harjoitettavana väkivaltana, fyysisenä tai psyykkisenä väkivaltana. Sisällöllisesti riittävästi rajautunut aihe voisi olla "vanhuksiin kohdistuva psyykinen väkivalta laitoksissa". Usein sisällöllisesti hyvin rajattu aihe on review -tutkimukselle riittävä lähtökohta. Review -tutkimuksessa on myös mahdollista tarkastella esimerkiksi kahden tai useamman itsenäisen tutkimusaiheen yhteisiä leikkauspintoja.

Tutkielmaan saadaan hallittu ote, jos sisällöllinen rajaus saa rinnalleen **teoreettis-käsitteellisen rajauksen**. Näin on hyvä tehdä erityisesti empiirisessä tutkimuksessa. Kyseistä vanhuusaihetta olisi mahdollista tarkastella vaikkapa elämänhallinnan käsitteen kautta. Toisinaan aihepiiri täsmentyy teoreettis-käsitteellisen pohdinnan suunnasta. Esimerkiksi eräs opiskelija sai työttömyysteeman rajatuksi keksiessään tarkastella sitä Matti Kortteisen "Kunnian kenttä" -kirjassaan (1992) kehittelemän

työhön liittyvän kunnia-käsitteen kautta. Työ on ihmisen kunnia, mutta mihin perustuu työttömän kunnia käsitys ja miten sitä voi yrittää ylläpitää? Entä mikä voisi olla vapaaehtoisesti työttömän kunnia käsitys? Rajaukset voidaan tehdä ja perustella myös esimerkiksi erilaisilla **metodisilla lähestymistavoilla** ja **tutkimusasetelmilla**.

Hyvällä tutkimusaiheella on sekä **yhteiskunnallista** että **teoreettista** relevanssia, kun aihe on yhteydessä ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja yhteiskuntatieteelliseen käsitteenmuodostukseen. Sosiaalityön tutkimuksessa molemmat näkökohdat ovat tärkeitä. Tutkimuksen yhteiskunnallinen relevanssi voi muodostua karkeasti ottaen kahdesta suunnasta: tutkimuksen kohteena voi olla jokin yhteiskunnallisessa keskustelussa sosiaalisesti epäkohtaksi noussut seikka (myös tutkija voi nostaa esiin epäkohtia) tai sosiaalipoliittinen toimintajärjestelmä. Yllä esitetty esimerkki "Vanhuksiin kohdistuva psyykkinen väkivalta laitoksissa" pitää sisällään nämä molemmat näkökulmat: tutkielmassa arvioidaan sekä epäkohtaa että sosiaalipoliittista järjestelmää, jossa epäkohta syntyy. Teoreettista relevanssia tutkimus voi saada paitsi oman tieteenalansa piiristä myös muiden yhteiskuntatieteiden keskusteluista, mutta myös esimerkiksi terveys-, talous- ja hallintotieteiden aloilta sekä historiasta.

Aiheen ideointivaiheen jälkeen opiskelijan on rajattava **tutkimustehtävänsä** yhden tai useamman pääkysymyksen muodossa. Samalla hänen on esitettävä perusteet miksi tutkii juuri tätä aihetta ja millä tavalla aikoo sitä tutkia. Jälkimmäinen kysymys on yhteydessä tutkimuksen metodisiin ratkaisuihin sekä tutkimuksessa käytettäviin käsitteisiin. Review -tutkimusta voidaan sinänsä pitää metodina, joka pyrkii yleiskatsauksenomaiseen lopputulokseen. Jo tässä vaiheessa on myös hyvä määritellä alustavasti ne käsitteet joita aikoo käyttää. Aiheen valinta ja sen rajaaminen ovat yhteydessä myös tutkielman rakenteen alustavaan hahmottamiseen. Ilman jäsenystä, dispositiota, kirjoittamistehtävä helposti karkaa käsistä. Jäsenyys on tärkein ehto jatkotyöskentelyn sujuvuudelle.

4.2 Tiedonhankinta ja lähteiden käyttö

Tieteellisessä kirjoittamisessa on paljon kyse keskustelusta muiden tieteellisten tekstien kanssa. Tieteellinen argumentaatio rakentuu kaikessa tieteellisessä tutkimuksessa enemmän tai vähemmän aiemmin julkaistun aineksen varaan. Review -tutkimuksessa tämä korostuu; tutkimusta ei ole mahdollista kirjoittaa ilman tarkoituksenmukaista lähdeaineistoa. Aineiston valinnassa tulee pyrkiä systemaattisuuteen ja kattavuuteen. Kirjallisuusaineiston hankinnassa onnistuminen luo pohjan tutkimukselle ja on siksi erityisen tärkeää. Opiskelijan persoonallinen ote näkyy taustakirjallisuuden valinnassa ja käytössä, tutkimuskysymysten laadinnassa, työn jäsentelyssä sekä johdanto- ja johtopäätösosassa. Lähteiden kautta kirjoittaja osoittaa, millaisia aikaisempia tutkimuksia ja tutkimustuloksia hänellä on ollut käytettävissään, millä tavoin muut tutkijat ovat aihepiiriä käsitelleet, millaisia metodeja tutkielman tekijä käyttää ja miten hän suhteuttaa omat huomionsa ja tutkimustuloksensa toisten tekemiin tulkintoihin.

Tiedonhankinta alkaa jo tutkimuksen ideointivaiheessa. Aihe täsmentyy, kun tutustutaan aihepiiristä tehtyihin aiempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Tiedonhankintaan ja lukemiseen kannattaa suhtautua vakavuudella, sillä ne ovat tutkimuksen aikaa vievimpiä vaiheita. Lähdeaineiston osalta ongelmana on usein pikemminkin sen runsaus kuin puute. Jossakin vaiheessa on "pantava piste" lukemiselle. Hyvä neuvo on käyttää ajastaan noin puolet lukemiseen ja puolet kirjoittamiseen, joita voi hyvin ja usein kannattaakin tehdä lomittain.

Internetin hakukoneet mahdollistavat nopean ja helpon tiedonhaun ja niistä onkin usein apua aihepiiriin alustavan tutustumisen vaiheessa. Esimerkiksi Google ja erityisesti tieteellistä kirjallisuutta indeksoiva Google Scholar ovat hyviä apu-välineitä. Ne eivät kuitenkaan yksinään riitä tieteellisen tutkimuksen tiedonlähteiden etsimiseen, vaan tarvitaan muiden viite- ja artikkelitietokantojen käytön hallintaa.

Tiedonhankintataitojen perusteita opiskellaan seminaariin liittyvillä **Tiedonhankintataidot aineopinnoissa** -opintojakson tunneilla, mutta jokaisen opiskelijan

on syytä harjoitella tiedonhakuja myös **itsenäisesti**. Tiedonhankintataidot kuuluvat tutkimuksen tekijän tärkeimpiin taitoihin.

Tiedonhausta saatava hyöty on sitä suurempi, mitä täsmällisemmin aihe on rajattu. Itse tiedonhaussa tulee usein ongelmaksi, että opiskelija ei ole löytänyt oikeita hakusanoja, koska ei ole osannut käyttää eri hakujärjestelmien asiasanaluetteloita. Toisaalta tiedonhakuvaiheessa liika kapeus voi tulla ongelmaksi. Jos hakee hyvin täsmällisesti vain omaa rajattua aihealuetta koskevaa tietoa, tulos voi olla varsin laiha. Tiedonhaun luovuutta onkin osata löytää erilaisia rinnakkaistermejä ja tarvittaessa myös laajentaa hakukriteereitään. Omaa tutkimusta vaikkapa teoreettiselta tai metodiselta kannalta hyödyttäviä lähteitä voi löytyä kokonaan toista aihealuetta koskevasta tutkimuksesta.

Review -tutkimuksen tekijän keskeisiä **tietolähteitä** ovat tieteellinen kirjallisuus, tutkimusraportit ja tieteelliset aikakauslehdet. Sen sijaan empiirinen tutkimus hyödyntää usein myös muunlaisia tutkimuksen tietolähteitä, kuten tilastoja, arkistodokumentteja, haastatteluita, lehtiartikkeleita, radio- ja TV-ohjelmia, internetiä ja omia havaintoja. Tällä hetkellä valtava määrä erilaista aineistoa on saatavissa digitaalisessa muodossa.

Tiedonhankintavaiheessa kannattaa tehdä tarkat **muistiinpanot** tiedonhauista ja mahdollisesti käyttökelpoisesta aineistosta – se helpottaa työskentelyä kirjoitusvaiheessa. Tärkeää on merkitä muistiin myös käyttämänsä lähdeaineiston täydelliset bibliografiset tiedot, joita tarvitaan aineistoon viitatessa ja lähdeluettelo laadittaessa. Tähän työskentelyyn yliopiston kirjasto tarjoaa RefWorks -viitteidenhallintaohjelmaa ja antaa opastusta sen käytössä. Tietoa ohjelmasta löytyy yliopiston kirjaston sivulta <http://www.uta.fi/kirjasto/oppaat/refworks.html> .

Lähteiden käytössä on tärkeää sekä **itsenäinen tulkinta** että **lähteiden omien ehtojen huomioon ottaminen**. Itsenäisyys tarkoittaa sitä, että opiskelija on ymmärtänyt lukemansa aineiston sisällön, muokannut ja jäsentänyt sitä johdonmukaisesti, tutkimustavoitteidensa suuntaisesti ja esittänyt sen omin sanoin. Lähteiden käyttö ei saa olla mekaanista referointia. Sanatarkkoja lainauksia tosin voidaan käyttää silloin, kun halutaan korostaa kirjoittajien erikoista tai sattuvaa

esitystä tai tulkita suoraa lainausta. Lähteiden omien ehtojen huomioon ottaminen tarkoittaa sitä, ettei lähteistä poimita irrallisia lauseita tai kokonaisuuksia ilman, että pohditaan sitä kokonaisuutta, josta lainaus on osa. Tärkeää on tunnistaa myös laajempi konteksti, johon lähde on yhteydessä (esim. tiettyä historiallista aikaa koskeva lähde, tiettyä maata/maaryhmää koskeva lähde tai tiettyä keskustelua koskeva lähde).

Lähteiden käytössä **lähdekritiikki** on välttämätöntä. Lähdekritiikki on luonteeltaan kahdenlaista: tutkijan on ensinnäkin kiinnitettävä huomiota siihen **mitä** aineistoja hän käyttää lähteinään ja toiseksi **miten** hän lähteitään käyttää.

Tutkielmassa käytettävien lähteiden tulee olla **tieteellisen tekstin lähteiksi sopivia**. Tällöin keskeisten lähteiden tulee olla tutkimuksen piirissä tuotettua tietoa. Erilaisia populaarijulkaisuja tai ammatillista kirjallisuutta voi tutkielmassaan toki käyttää, mutta keskeisenä lähdeaineistona ne eivät toimi eikä niiden varaan voi rakentaa tutkimuksen teoreettis-metodologista perustaa. Esimerkiksi kenen tahansa vapaasti muokattavissa olevaa verkkosanakirja Wikipediaa ei hyväksytä lähteeksi tieteellisissä opinnäytetöissä.

Perustaltaan review -tutkimus on kriittistä arviointia jo julkaistusta tieteellisestä kirjallisuudesta. Käyttämiinsä lähteisiin voi kuitenkin joko **tukeutua** tai **suhtautua kriittisesti**. Monesti opiskelijat suosivat tukeutumista eli hakevat näkemyksilleen vahvistusta muista teksteistä. Kannattaa kuitenkin varoa sitä, etteivät ne ala viedä tutkielman tekstiä liikaa mukanaan niin, että kriittinen ajattelu katoaa. Joskus on järkevää asettua kritisoimaan joitakin aiheesta esitettyjä näkemyksiä. Kritiikki ei saa kuitenkaan olla itsetarkoitus, vaan sen esittämisen pitää viedä tutkielman keskeistä ideaa eteenpäin. Omat näkemykset, olivatpa ne sitten samansuuntaisia tai erimielisiä käytettyjen lähteiden kanssa, pitää selkeästi erottaa lainatusta tekstistä, osoittaa omiksi ja perustella. Esimerkiksi "käytän tutkielmassani Kortteisen (1993) kunnia-käsitettä, koska se kuvaa käänteisesti myös työttömyyteen liittyvää problematiikka" tai "tulkitsem Virtasen (1989) ja Lahtisen (1991) tutkimuksissaan käyttämien vanhuuskäsitysten poikkeavan toisistaan siinä, että toinen nojaa aktiiviseen ja toinen passiiviseen ihmiskuvaan".

Lähteiden merkitseminen lähdeviitteiden avulla on välttämätöntä, jotta lukijat voivat varmistaa ja arvioida argumentaation ja johtopäätösten pitävyyttä sekä tehtyjä tulkintoja. Lähteiden merkitsemistä käsitellään tarkemmin oppaan luvussa viisi.

4.3 Tutkielman muoto ja rakenne

Tutkielmaseminaarin lopputuloksena syntyvän kandidaatin tutkielman ohjepituus on 20–30 tekstisivua. Sivumäärä voi olla tätä pitempikin runsaasti kuvioita ja taulukoita sisältävissä töissä. Parityönä laaditun tutkielman sivumäärän tulee olla vähintään 40 sivua. Kandidaatin tutkielma voi olla erikseen sovittaessa myös tätä suppeampi tieteellinen artikkeli, minkä laatiminen kuitenkin edellyttää laajemman käsikirjoituksen, josta artikkeli tiivistetään. Työ kirjoitetaan 1½ -rivivälillä, 12 pt fonttikoolla (esim. Times New Roman) ja reunoihin jätetään 2–3 cm marginaalit. Tutkielman ulkoasun tulee olla huoliteltu – siihen saa hyvän avun tekstinkäsittelyohjelmien otsikointi-, sisällysluettelo- ja lähdeluettelotyökaluista.

Tutkielman **rakenteessa** on yleensä seuraavat osat: nimilehti, sisällysluettelo, taulukko- ja/tai kuvioluettelo, johdanto, tutkimuksen taustoitus, tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät, tulosten esittely, johtopäätökset, lähteet ja liitteet. Tutkielmasta riippuen näiden seikkojen esittämisen tapa ja otsikointi voi vaihdella ja osa niistä voidaan käsitellä samassa pääluvussa. Alalukuja on mahdollista käyttää. Otsikoiden nimissä on käytettävä sisällöllisesti kuvaavia termejä, jotka vastaavat lukujen tekstiä.

Tutkielman nimi on tärkeä osa raporttia. Sen on hyvä olla informatiivinen ja kiinnostava, lyhyt mutta tarkka, ja kertoa kuitenkin riittävästi tutkielman sisällöstä. Nimi voi olla myös kaksiosainen, jolloin nimen alkuosa toimii käyttönimenä ja loppuosa täsmentää sitä. **Nimilehdeltä** (=kansilehdeltä) selviävät tutkielman nimen lisäksi tekijä(t), seminaari, ohjaaja ja esityspäivä (ks. liite 2).

Sisällysluettelossa näkyy otsikoinnin osuvuus ja käsittelyn johdonmukaisuus. Otsikoiden tulee olla täsmällisiä, mutta kiinnostusta herättäviä ja niiden tulee vastata lukujen sisältöä. Otsikoissa ei pidä käyttää sellaisia käsitteitä tai ilmauksia, joita ei tekstissä esiinny. Tarkoitus on, että lukija saa kokonaiskuvan tutkielmasta

perehdyttyään sisällysluettelon pää- ja alaotsikoihin. Tämän vuoksi tutkielman otsikot on hyvä kirjoittaa sisällöllisinä. Esimerkiksi ”Teoria”, ”Metodit” tai ”Tulokset” eivät otsikkoina kerro lukijalle tutkielman sisällöstä. Pää- ja alaotsikot numeroidaan arabialaisin numeroin, lukujen numeroinnin jälkeen ei merkitä pistettä ja jokaisen otsikon jäljessä mainitaan luvun alkamissivu. Päälukujen otsikot erotetaan tekstityyleillä alalukujen otsikoinnista. Lyhyessä työssä kannattaa välttää liian moniportaista otsikointia. Sisällysluettelon otsikkona on ”Sisällys” tai ”Sisällysluettelo”. (Ks. tämän oppaan sisällysluettelo)

Taulukko- ja/tai kuvioluettelon paikka on ennen varsinaista tekstiosuutta. Siitä ilmenee tekstissä käytettyjen taulukoiden ja kuvioiden numerointi, otsikot ja sijainti tekstissä. Taulukot ja kuvat numeroidaan ja otsikoidaan tekstissä ja liitteissä. (Esimerkki: Taulukko 1. Naisten ja miesten keskinäiset bruttotulot Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa vuosina 1980–2005.) Liitteissä oleviin taulukoihin ja kuvioihin viitataan tekstin sisällä (esimerkki: ks. liite 1; ks. taulukko liitteessä 2; ks. kuvio liitteessä 3). Taulukot ja kuvat laaditaan mahdollisimman selkeiksi ja myös niiden otsikoiden on oltava ymmärrettäviä.

Johdanto johdattaa lukijan tutkimukseen ja taustoittaa tutkimusongelmaa. Johdannossa oma tutkimus yhdistetään laajempaan kontekstiin ja perustellaan aiheen tärkeys, esitellään tutkielman tarkoitus, selkeästi rajattu tutkimusongelma, tutkimustehtävä, käsittelytapa sekä tutkielman rakenne. Johdannossa ei kuitenkaan vielä esitetä mitään tutkielman tuloksia.

Review -tutkimuksen taustoitulosuudessa esitetään aiempaan tutkimukseen perustaen oman tutkielman teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitevalinnat.

Tutkimuksen tavoite ja menetelmät -jaksossa esitellään minkä tyyppisestä kirjallisuuskatsauksesta on kyse, miten aineisto on hankittu ja miten sitä on käsitelty.

Tulosten esittelyosassa käydään läpi tutkimuksen tulokset yksityiskohtaisesti ja systemaattisesti tutkimusongelman näkökulmasta. Jakso voidaan jäsentää sopivalla tavalla useammaksi alaluvuksi.

Tutkielman viimeisen luvun – **Johtopäätökset** – alussa kerrataan tiivistetysti tutkimuksen tarkoitus, tutkimuksen pääkysymykset ja annetaan niihin edellisten lukujen perusteella vastaukset eli esitetään tutkimuksen tulokset. Tämän jälkeen näitä tuloksia pohditaan ja tulkitaan ja sen perusteella esitetään tutkimusaihetta koskevat johtopäätökset. Tutkimuksen mahdolliset rajoitukset on myös hyvä nostaa käsittelyyn. Lopuksi esitetään lyhyesti mahdollisia jatkotutkimustarpeita omien tutkimustulosten perusteella.

Lähteet merkitään lähdeluetteloon luvussa viisi annettavien ohjeiden mukaisesti. Mahdolliset **liitteet** tulevat tutkielman loppuun lähdeluettelon jälkeen. Tutkielman liiteosaan voidaan sisällyttää se materiaali, jota ei välttämättä tarvita tekstissä. Tällaisia ovat esimerkiksi kuviot ja taulukot, empiirisessä tutkimuksessa tai meta-analyyseissä myös korrelaatiomatriisit, kyselylomakkeet ja haastattelurungot. Liitteet numeroidaan ja otsikoidaan, jotta niihin voidaan viitata tekstissä.

Tutkielmaa kirjoitettaessa etenemisjärjestys ei välttämättä ole tutkielman lopullisen rakenteen mukainen. Usein esimerkiksi johdantolukua korjataan tutkimusprosessin kuluessa ja se kirjoitetaan lopulliseen muotoonsa viimeiseksi. Samoin käsittelyosan jaksoja voidaan työstää aluksi erillisinä kokonaisuuksina. Kirjoittaessa on kuitenkin koko ajan syytä pitää tutkielman kokonaisuus mielessä.

4.4 Tyyli ja kieliasu

Tutkielman kirjalliseen esitystapaan on kiinnitettävä erityistä huomiota. Raportin tulee olla selkeästi ja johdonmukaisesti kirjoitettu hyvällä ja ymmärrettävällä suomen kielellä. Lopullisen tutkimusraportin työstämiseen kannattaa paneutua huolella, jotta lukijat saavat tutkimuksesta ymmärrettävässä muodossa juuri sen informaation, jonka tutkimuksen tekijä on halunnut heille kertoa. Tutkimusraportin on puhuttava puolestaan, sillä se on jälki, joka tutkimusmatkasta jää prosessin ulkopuolisille ihmisille. Tutkimuksen tekijä ei voi enää jälkikäteen selitellä sellaisia asioita, jotka raportissa ovat jääneet kertomatta tai perustelematta.

Hyvän **jäsentelyn** merkitystä ei voida korostaa liiaksi. Raportin laatiminen on hyvä aloittaa hahmottelemalla pääpiirteittäin tutkimuksen sisällysluettelo. Tällaisen

yleisjäsentelyn jälkeen voidaan kirjoittaminen aloittaa jo selkeytyneiltä osin, vaikka työ ei olisikaan vielä kokonaan jäsentynyt. Jäsentelyn avulla havaitaan usein, mitä aukko paikkoihin on kirjoitettava. Tuskin koskaan on mahdollista saada niin lopullista jäsentelyä ennen kirjoittamiseen ryhtymistä, ettei sitä jouduttaisi jossain määrin muuttamaan. Jäsentelyä yleensä täsmennetään ja korjataan kirjoittamisvaiheen aikana. Tutkimuksen tavoitteet on syytä pitää mielessä koko ajan, jotta tutkimuksen tavoitteiden määrittely ei jää ristiriitaan sisällön ja esitettyjen tulosten kanssa.

Raportissa esitetään tutkimuksen kuluessa suoritettut ratkaisut perusteluineen sekä tutkimuksen tulokset selkeästi, johdonmukaisesti ja jäsennellysti. Kandidaatin tutkielman kirjoittaminen ei ole mekaanista työn eri vaiheiden kirjaamista ja tulosten luettelointia, vaan tieteellisen ajattelutavan omaksumista, tiedonprosessoinnin hallintaa, johdonmukaista ajattelua ja kirjallista esityskykyä mittaava opinnäyte. Kandidaatin tutkielmassa on pyrittävä tieteelliseen esitystapaan eikä vain tutkimusprosessin kronologiseen selostamiseen.

Tutkielma kirjoitetaan **hyvällä suomen kielellä**. Tekstissä pitää välttää tarpeettomia sivistyssanoja ja vierasperäisillä sanoilla 'kikkailua'. Liian tiiviiseen ilmaisuun pyrkiminen johtaa helposti ymmärrettävyydeltään liian monimutkaiseen lauseisiin. Arkikielen epätasälliset ilmaisut eivät myöskään kuulu tieteelliseen asiatekstiin. Ei pidä kirjoittaa yhtään virkettä, mitä ei varmasti itse ymmärrä. Hyvä kieli on sisällön paras ilmaisija. Tehokas kieli on yksinkertaisen selkeää, täsmällistä ja vakuuttavaa. On myös hyvä muistaa havainnollisuus, joka virittää ja ylläpitää lukijan kiinnostusta. Täsmällinen ja vakuuttava kieli ei tarkoita sitä, että aiheen käsittelyssä tulisi pyrkiä yksiselitteisyyteen. Asioita voi ja tuleekin pohtia eri näkökulmista, esittää arvailuja ja avoimia kysymyksiä, jos tutkimustehtävän käsittely sitä edellyttää. Tekstiä voi kirjoittaa myös kirjoittajan aktiivista panosta korostavassa minämuodossa. Tämä sopii erityisesti johdantoon ja päätöslukuun, mutta sitä voi käyttää myös tekstin niissä kohdissa, joissa kyse on kirjoittajan tekemistä omista valinnoista ja tulkinnoista.

Kirjoittaessa on hyvä pitää mielessä tekstin yleisö. Teksti kirjoitetaan aina muille ihmisille - tässä tapauksessa muille tutkielmaseminaarin jäsenille. Kirjoittajan sanoma ei kohtaa lukijaa, jos tekstistä jää puuttumaan tekstin ymmärtämisen kannalta olennaisia ajatuskulkuja, kun ne ovat muuttuneet kirjoittajalle itselleen itsestään

selviksi. Tutkimuksen keskeiset käsitteet on aina kaikki syytä määritellä. Sosiaalityön perustermistön voi olettaa olevan tälle lukijakunnalle tuttua, eikä sitä enää tarvitse selittää. Erityiskäsitteet ja vierasperäiset termit tulee kuitenkin selvittää.

5 LÄHTEIDEN MERKITSEMINEN

5.1 Lähdeviitteiden käyttö tekstissä

Lähteiden käyttö ja niihin viittaaminen on oleellinen osa tutkimus- ja kirjoitusprosessia. Niiden avulla ilmaistaan oppineisuutta ja lukeneisuutta, mutta ennen muuta niiden avulla kirjoittaja 'keskustelee' toisten kirjoittajien kanssa. Tutkimus on aina avoimesti kommunikoiavaa suhteessa toisiin tutkimuksiin.

Lähteet ja viittaukset voidaan merkitä eri tutkimuksissa ja eri oppialoilla niin tekstin sisälle kuin lähdeluetteloonkin usealla eri tavalla. Tärkeintä on käyttää läpi työn samaa ja mieluiten **omalla tieteenalalla vakiintunutta merkitsemistapaa**. Tietyt jo vakiintuneet kirjallisuus- ja aineistolähteiden merkitsemistavat helpottavat tieteellisen kirjoituksen laatimista ja lukemista. Lähteiden merkitsemiseen kuuluu paljon tekniikkaa ja erilaisia sääntöjä, joiden hallitseminen on tieteellisen kommunikoinnin välttämätön edellytys.

Seuraavassa käydään läpi tekstin sisällä käytettävien lähteiden merkitsemisen perussäännöt.¹

Lähdeviite voi kohdistua **koko julkaisuun** tai **johonkin kohtaan julkaisussa**. Jälkimmäisessä tapauksessa viitteeseen laitetaan tekijän sukunimen ja julkaisun painovuoden lisäksi sivun tai sivujen numerot, joihin viitattava asia paikantuu julkaisussa. Sivunumeroita ei käytetä viitattaessa koko julkaisuun. Lähdeviite sijoitetaan viitattavan tekstin jälkeen sulkumerkkien sisään seuraavasti: (*Karisto & Seppälä 2004, 109–110*). Esimerkki havainnollistaa lähdeviitteen yleisen laadintaperiaatteen. On myös mahdollista mainita tekijän nimi itse tekstissä, jolloin nimen jälkeen sulkeisiin tulee vuosiluku tai vuosiluku ja sivut, esimerkiksi "*Karisto ja Seppälä (2004, 109–110) toteavat...*".

---

¹ Tästä eteenpäin tämän alaluvun teksti on lainattu Kyösti Raunion (2006) kirjoittamasta Graduntekijän ABC -oppaasta. Lainattua tekstiä on kuitenkin paikoin lyhennetty sekä muutamiin kohtiin on tehty lisäyksiä ja täsmennyksiä. Tekstissä olevat lihavoinnit ovat myös tämän oppaan toimittajien tekemiä.

Lähdeviitteiden sijoittamisessa tekstiin on erotettava viittaaminen **yhteen** edeltävään virkkeeseen viittaamisesta **useampaan** edeltävään virkkeeseen tai koko kappaleeseen. Kun tekstissä viitataan yhteen virkkeeseen, sijoitetaan viite virkkeen sisään. Useampaan edeltävään virkkeeseen viitattaessa, viite sijoitetaan viimeisen virkkeen jälkeen. Eli yhteen edeltävään virkkeeseen viitattaessa *Xxxxxxxx (Karisto & Seppälä 2004, 109–110).* ja useaan edeltävään virkkeeseen viitattaessa *Xxxxxxxxxxxxxx. Xxxxxxxx. Xxxxxxxx. (Karisto & Seppälä 2004, 109–110.)* Huomaa pisteen paikka viiteissä. Useaan edeltävään virkkeeseen viitattaessa lähdeviite on tavallaan oma virkkeensä. Näin myös käytettäessä viitteenä *mt.* tai *emt.*, on viite aloitettava isolla kirjaimella, esimerkiksi: *Xxxxxx. Xxxxxxxx. (Mt., 110–113.)*

Tutkielmissa on pyrittävä aina käyttämään alkuperäisiä eli ensisijaisia lähteitä. Toisinaan kuitenkin joudutaan käyttämään **toissijaisia lähteitä**. Näitä käytettäessä on aina viitattava myös lähteeseen, josta viittaus on peräisin. Tämä voidaan merkitä käyttämällä lyhennettä **muk.** (mukaan) tai **ref.** (referoitu): Esimerkiksi (Austin 1983 Mutkan 1998, 38 muk.) tai (Austin 1983; ref. Mutka 1998, 38), jolloin Austinia koskevat tiedot ovat peräisin Mutkan teoksesta. Toissijaisia lähteitä on käytettävä säästeliäästi. Toissijainen viittaaminen kotimaisiin lähteisiin on yleensä silkkaa laiskuutta. Alkuperäisten ohella **myös toissijaiset lähteet merkitään lähdeluetteloon.**

Lähdeviitteeseen voidaan tekijän sukunimen eteen sijoittaa erilaisia lisukkeita, kuten esim., ks., tai vrt. Tällaisten vertausviitteiden käytössä on oltava tarkkana. **Esim.** käytetään kun viitattavia lähteitä on niin paljon, ettei kaikkien luetteleminen ole tarkoituksenmukaista, vaan mainitaan esimerkkinä joku tai jotkut monista mahdollisista lähteistä. **Ks.** tarkoittaa itse asiassa katso tarkemmin eli ohjaa hakemaan kyseessä olevasta lähteestä lisätietoja. **Vrt.** tarkoittaa vertaa kuitenkin eli ohjaa hakemaan ainakin osittain tekstissä esitetystä poikkeavaa tietoa. Tällaiset lisukkeet voivat olla lähdeviitteessä perusteltuja, mutta niiden runsas käyttö antaa viittaamisesta epätarkan vaikutelman.

Tutkielman varsinaisessa tekstissä esim., vrt., ks. tyyppisiä **lyhenteitä ei käytetä**, vaan sana kirjoitetaan aina kokonaan: esimerkiksi, vertaa, katso.

Useampi lähde aakkostetaan sulkujen sisään ja lähteet erotetaan toisistaan **puolipisteellä**, esimerkiksi (*Karvinen 1996; Mutka 1998*).

Kun **tekijöitä on kaksi**, merkitään suluissa olevaan **lähdeviitteeseen** molemmat tekijät ja väliin **& -merkki**. Näin viitteessä. Kun molempien tekijöiden nimet mainitaan **tekstissä**, tulee nimien väliin **ja**. Tekstissä molemmat kirjoittajat mainitaan aina.

Kun **tekijöitä on kolme tai useampia**, mainitaan lähdeviitteessä ensimmäisellä kerralla kaikki tekijät ja jatkossa viitteeksi riittää vain ensimmäinen tekijä ja ym. Mikäli **tekijöitä on kuusi tai useampia**, myös ensimmäisellä kerralla viitettä käytettäessä riittää merkintä ensimmäisestä tekijästä ja ym. Lähdeluetteloon merkitään kuitenkin **aina** kaikkien kirjoittajien nimet.

Tekstiin sijoitettavien lähdeviitteiden lisäksi voidaan käyttää **alaviitteitä**. Alaviitteissä tehdään varsinaista tekstiä täydentäviä huomioita. Tällaiset huomiot eivät istu saumattomasti tekstiin, mutta niiden mainitsemista pidetään kuitenkin tarpeellisena. Alaviitteet **numeroidaan** juoksevasti ja sijoitetaan sivun alareunaan. Alaviitteitä käytetään säästeliäästi.

Digitaaliseen lähteeseen viitataan tekstissä samalla tavalla kuin painettuun ”analogiseen” lähteeseen eli merkitään tekijä, ilmestymisvuosi ja mahdolliset sivut. Sen sijaan **lähteen sijaintipaikkaa digitaalisena lähteenä ei laiteta tekstiviitteeseen**. Esimerkiksi viitattaessa internetistä löydettyyn lähteeseen, **nettiosoitetta (www-sivua) ei käytetä viitteenä tekstissä**. Sen sijaan lähdeluettelossa tällainen osoite on mainittava. Digitaalisten tietolähteiden käyttöä on selvitetty tarkemmin sivuilla 37–39.

Erikseen on syytä korostaa lähteisiin viittaamisen merkitystä tutkielmatekstissä. Edellä lähdeviitteiden käytöstä on puhuttu etupäässä teknisenä toimenpiteenä. Lähdeviitteet ovat **tekniikkaa**, mutta palvelevat tieteellisen tutkimuksen perustavaa päämäärää, **tieteellistä kommunikaatiota**. Lähdeviitteiden avulla tutkielman tekijän teksti keskustelee muiden tutkimusten tekstien kanssa. Lähdeviitteillä tutkielman tekijä osoittaa, mikä osa tekstiä perustuu muihin tutkimuksiin ja tutkijoihin ja mikä on hänen omaa panosta. Kaikkien sellaisten kohtien, joissa tekstissä ei viitata muihin

tutkimuksiin, tulkitaan perustuvan tutkielman tekijän omaan ajatteluun ja päättelyyn. Yleisesti tunnettujen, itsestäänselvyyksiksi muodostuneiden seikkojen – kuten esimerkiksi Suomi on pohjoismainen hyvinvointivaltio, sosiaalityö on ammatti – yhteydessä ei kuitenkaan tarvita lähdeviitettä.

Lähdeviitteen tarkoitus on tehdä lukijalle mahdolliseksi tarkistaa, mistä lähteestä tekijä on jonkin tiedon saanut ja mihin hän väitteensä perustaa. Tämän vuoksi lähdeviitteiden merkitsemisessä tulee olla huolellinen ja täsmällinen. Maineestaan tarkan tutkijan tulee välttää huolimattonta lähdeviitteiden käyttöä, varsinkin sellaista, jossa muista tutkimuksista lainatut ja omat ideat menevät sekaisin. Tällainen viittaaminen paitsi antaa tutkimuksesta aiheutta tuntevalle epäluotettavan kuvan, voi olla myös tutkimuseettisesti kyseenalaista. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteisiin kuuluu ilmaista, milloin on kyse tutkimuksen kirjoittajan omasta tekstistä ja milloin asia on lainattu tai referoitu jonkun muun tutkijan tekstistä. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan puutteellista viittaamista aikaisempiin tutkimuksiin voidaan pitää merkinä piittaamattomuudesta hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Vakavammasta hyvän tieteellisen käytännön loukkauksesta on kyse silloin, kun tutkija esittää jonkun muun julkituoman tekstin tai sen osan omanaan. Tällainen luvaton lainaaminen (plagiointi) on merkki vilpistä tieteellisessä toiminnassa.²

Tärkeää on, että tutkija muokkaa lähteistä löytyvän informaation oman tutkimuksensa kontekstiin sopivaksi. Joskus on kuitenkin perusteltua viitata johonkin lähteeseen sanatarkasti, jolloin kyseessä on suora lainaus. Suora lainaus esitetään aina sellaisena kuin se on lähteessä – mahdolliset kirjoitusvirheet mukaan lukien. Lyhyt suora lainaus sijoitetaan tekstiin ja merkitään lainausmerkkien sisään. Pitkä, yli kolmen rivin mittainen suora lainaus on havainnollisempaa sijoittaa omaksi kokonaisuudeksi sisennettynä. Tällöin ei välttämättä tarvita lainausmerkkejä. Myös kolmea riviä lyhyemmän suoran lainauksen voi sijoittaa omaksi kokonaisuudeksi, jos lukijan halutaan kiinnittävän tähän erityistä huomiota. Suoraan lainaukseen viitattaessa ilmoitetaan tekijän ja vuoden lisäksi sivu, jolla lainattava teksti on.

---

² Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. (2012) Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/htk_ohje_verkko14112012.pdf . Viitattu 18.8.2015.

Tutkielman tekijän selventävät lisäykset suoraan lainaukseen laitetaan hakasulkujen sisään.

Taulukoiden ja kuvioiden kopioiminen toisesta tutkimuksesta on rinnastettavissa tekstin suoraan lainaamiseen, vaikka näitä ei merkitä lainausmerkkien sisään. Taulukossa lähdeviite sijoitetaan taulukon alle ja kuviossa otsikon yhteyteen sulkeisiin. Tämä erikoinen käytäntö johtuu yleisesti omaksutusta tavasta sijoittaa taulukon otsikko taulukon yläpuolelle ja kuvion otsikko kuvion alapuolelle. Taulukon alapuolelle sijoitettavan lähdeviitteen eteen kirjoitetaan ”Lähde:”.

5.2 Lähdeluettelon laatiminen

Tutkielmassa käytetyt lähteet luetteloidaan erikseen työn loppuun otsakkeen **Lähteet** tai **Lähdeluettelo** alle. Lähdeluetteloon kirjataan **kaikki** tutkielmassa käytetyt lähdeaineistot (painetut julkaisut, painamattomat lähteet, haastattelut, arkistomateriaalit, digitaaliset lähteet jne.). Lähdeluetteloon ei saa sisältyä viitteitä, joita tutkielmassa ei ole käytetty. Tutkielman viimeistelyvaiheessa onkin syytä käydä teksti ja lähdeluettelo huolella läpi. Lähdeluettelon on oltava niin selvä, että jokainen lukija halutessaan löytää käytetyn lähteen. Review -tutkimuksessa aineistona olevan tieteellisen kirjallisuuden voi halutessaan erottaa työn muista lähteistä vaikkapa tähdellä (*) lähdetiedon edessä.

Painetut ja painamattomat lähteet sijoitetaan lähdeluettelossa erikseen. **Painettuihin** lähteisiin kuuluvat muun muassa kirjat, artikkelit, tutkimusraportit, väitöskirjat ja tilastojulkaisut. **Painamattomia** lähteitä ovat esimerkiksi julkaisemattomat opinäytetyöt, haastattelut ja julkaisematon arkistomateriaali. Tavallisesti painetut lähteet ilmoitetaan ensin. Jos kuitenkin painamattomia lähteitä on vähän, niiden sijoittaminen omaksi ryhmäkseen ei ole suositeltavaa. **Digitaaliset lähteet** luetellaan painettujen lähteiden joukossa ja niiden merkitsemisessä on erityisiä sääntöjä.

Lähteet luetteloidaan aakkosjärjestyksessä tekijän sukunimen mukaan yhdenmukaisella, **tieteenalalla yleisesti käytössä olevalla tyylillä**. Erilaisia standardeja ja kustantajakohtaisia tyylejä on olemassa lukuisia. Tieteellisten tekstien julkaisemiselle

on tyypillistä, että lähdeluettelo joudutaan aina muokkaamaan kulloisenkin kustantajan vaatimusten mukaiseksi. Sosiaalityön kandidaatin tutkielmassa edellytetään lähdeluettelon laatimista tämän oppaan ohjeiden mukaisesti. Ohjeet noudattavat yhteiskuntatieteellisen alan keskeisten kotimaisten kustantajien viimeaikaista viitteiden merkitsemiskäytäntöä.

Kirjalliset lähteet

1. Teokset, yksi kirjoittaja, useita kirjoittajia tai toimitettu teos

Kirjoista tulee ilmetä kirjoittajan sukunimi, etunimi (tai etunimen ensimmäinen kirjain), julkaisuvuosi, teoksen nimi kokonaisuudessaan, kustantajan kotipaikka ja kustantaja (**ei** painopaikka tai kirjapaino). Kustantajan nimestä jätetään pois Oy-tyyppiset lisämääreet.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset paikat ja tehtävät. Tampere: Vastapaino.

Kun teoksella on **useita kirjoittajia**, viitteestä tulee ilmetä kaikkien kirjoittajien nimet, jotka erotetaan toisistaan &-merkillä (tai pilkulla muut paitsi kaksi viimeistä &-merkillä).

Hautamäki, Antti & Lehtonen, Tommi & Sihvola, Juha & Tuomi, Ilkka & Vaaranen, Heli & Veijola, Soile (2005) Yhteisöllisyyden paluu. Helsinki: Gaudeamus.

Toimitettujen teosten viitteeseen merkitään kaikkien teoksen toimittajien nimien jälkeen sulkuihin merkintä (toim.).

Koski-Jännes, Anja & Riittinen, Liisa & Saarnio, Pekka (toim.) (2008) Kohti muutosta: motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Helsinki: Tammi.

Kun käytetään **suomennettuja teoksia**, suomentaja(t) on merkittävä tekijänoikeussäädösten mukaan.

Bauman, Zygmunt (1997) Sosiologinen ajattelu. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Jos samalta tekijältä on useita julkaisuja, ne merkitään julkaisuvuoden mukaiseen järjestykseen alkaen vanhimmasta. Mikäli julkaisut ovat samalta vuodelta, ne erotetaan toisistaan pikkuaakkosilla (2006a, 2006b, 2006c jne.) ja laitetaan lähdeluettelossa näiden pikkuaakkosten mukaiseen järjestykseen. Varsinaisessa tutkielmatekstissä ensin mainittu saa liitteen a, toiseksi mainittu liitteen b, ja niin edelleen.

2. Artikkelit toimitetussa teoksessa

Kirjoissa ilmestyneistä artikkeleista tulee ilmetä edellisten lisäksi teos, missä artikkeli on ilmestynyt, teoksen täydelliset viitetiedot sekä käytetyn artikkelin sivut. Huomaa viitteessä sana **Teoksessa** sekä **toimittajien nimien kirjoittamisjärjestys**: ensin etunimi, sitten sukunimi. Mikäli toimittajia on kaksi, ne erotetaan toisistaan &-merkillä. Mikäli toimittajia on useampia, ne erotetaan toisistaan pilkulla, paitsi kaksi viimeistä &-merkillä.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2010) From welfare to illfare: public concern for Finnish childhood. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo Kröger (toim.) Social Work and Child Welfare Politics. Through Nordic Lenses. Bristol: The Policy Press, 47–64.

3. Sarjajulkaisut ja tutkimusraportit

Sarjajulkaisuista tulee edellisten lisäksi ilmetä julkaisijan kotipaikka (ei painopaikka), julkaisija ja sarjan nimi julkaisunumeroineen.

Enroos, Rosi (2008) Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008.

Kuusisto, Katja (2010) Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen: Tutkimus muutoksesta hoidon ja vertaistuen avulla sekä ilman professionaalista hoitoa. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1492.

4. Artikkelit tieteellisessä aikakauslehdessä

Tieteellisissä aikakauslehdissä julkaistuista artikkeleista tulee ilmetä kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi, artikkelin nimi, lehden nimi, vuosikerta (volyymi, lyh. vol.), suluissa lehden numero ja artikkelin sivunumerot. Vol. ja Nro -tyyppisiä lisukkeita ei kirjoiteta viitteeseen.

Pösö, Tarja (2009) Memories about intercountry adoption: decisions about the child's best interests. *Adoption & Fostering* 33(4), 53–63.

Juhila, Kirsi & Hall, Christopher & Raitakari, Suvi (2010) Accounting for the Clients' Troublesome Behaviour in a Supported Housing Unit: Blames, Excuses and Responsibility in Professionals' Talk. *Journal of Social Work* 10(1), 59–79.

Artkoski, Tytti & Kuusisto, Katja & Saarnio, Pekka (2012) Terapeutin vaikutus päihdehoidon toimivuuteen. *Systemoitu katsaus 2000-luvun tutkimuksiin. Psykologia* 47(1), 38–55.

5. Muut julkaisut

Muista julkaisuista kirjataan vastaavat tiedot mahdollisimman tarkasti. Mikäli julkaisulla ei ole henkilötekijää, käytetään viiteterminä julkaisun nimeä.

Asunnottomien alkoholistien huoltotoimikunnan mietintö (1972) Komiteamietintö B 1972:85. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Nuorisorikostoimikunnan mietintö (2003) Komiteamietintö 2003:2. Helsinki: Oikeusministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan tuottavuusohjelma (2005) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, työryhmämuistioita 5.

Sosiaaliturvan suunta 2005–2006 (2006) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2006:1.

Mikäli **tekstissä** on otanut käyttöön viitteestä lyhenteen, esimerkiksi komiteamietinnöistä lyhenteen KM, käytetään tätä lyhennettä myös lähdeluettelossa.

KM 2003:2. Nuorisorikostoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2003:2. Helsinki: Oikeusministeriö.

6. Sanomalehtiartikkelit

Sanomalehtiartikkeleista ilmoitetaan lehden nimi ja ilmestymispäivä, uutisartikkelin otsikko, osasto ja sivunumero. Erikoisartikkeleista voidaan ilmoittaa myös kirjoituksen tyyppi (pääkirjoitus, kolumni ym.). Toisinaan on tarkoituksenmukaista käyttää viitesanana kirjoittajaa.

Helsingin Sanomat 16.8.2007. Suomalaiset vangit muuttuneet 20 vuodessa entistä sairaammiksi. Kotimaa A4.

Häikiö-Laine, Kaarina (2007) Tarvitaan yhtenäinen sosiaali- ja terveydenhuollon maksukatto. Helsingin Sanomat 16.8.2007. Mielipide C6.

7. Säädökset

Säädökset merkitään lähdeluettelon aakkosjärjestyksessä ja jos niitä on runsaasti, ne voidaan merkitä erikseen otsikon "Suomen säädöskokoelma" tai "Lait ja asetukset" alle. Mikäli on **tekstissä** käyttänyt säädöksen nimestä lyhennettä, merkitään se lähdeluettelon viitesanaksi. Säädöksiä koskevat tarkat tiedot löytyvät Valtion säädöstietopankki Finlexistä <http://www.finlex.fi/fi/laki/>.

Suomen säädöskokoelma:

Asetus lasten päivähoidosta 16.3.1973/239.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

8. Painamattomat lähteet

Painamattomia lähteitä ovat esimerkiksi julkaisemattomat opinnäytetyöt, konferenssiesitelmät, käsikirjoitukset ja haastattelut. Painamattomissa lähteissä sovelletaan edellä mainittuja ohjeita. Esimerkiksi haastatteluista mainitaan haastattelun nimi, etunimi, asema, haastattelu-aika ja -paikka sekä haastattelun tekijä. Sen sijaan **tekstissä** käytettyjä **henkilökohtaisia tiedonantoja** (sähköpostiviestejä, luentomuistiinpanoja, keskusteluja jne.) **ei merkitä lähdeluettelon.**

Liitteessä 3 on esimerkki lähdeluettelosta.

Digitaaliset tietolähteet³

Perinteisten painettujen lähteiden rinnalla tutkielmantekijän tietolähteisiin kuuluvat digitaaliset tietolähteet. Digitaalisessa muodossa olevan tiedon määrä on jatkuvasti kasvanut ja se on osin korvannut perinteisiä painettuja lähdeaineistoja. Esimerkiksi monet tieteelliset aikakauslehdet julkaistaan sekä sähköisinä että paperiversioina. Pelkästään sähköisenä julkaistavien tieteellisten aikakauslehtien määrä samoin kuin verkkokirjojen määrä on kasvanut. Tällä hetkellä voikin sanoa, että rajautuminen pelkästään painettuihin lähteisiin tarkoittaa rajautumista monien tärkeiden tutkimusaineistojen ulkopuolelle.

Digitaalisia julkaisuja käytettäessä lähdekritiikin tarve korostuu. Verkoissa kuka tahansa voi julkaista melkein mitä tahansa. Tietoverkoissa julkaistua materiaalia asialähteenä käytettäessä kannattaa pitää silmällä seuraavia asioita:

- onko kirjoittaja alansa tunnettu vaikuttaja?
- onko kirjoittajan taustalla jokin organisaatio?
- onko julkaisu käynyt läpi arviointiprosessia?
- onko julkaisussa käytetty arvostettuja lähteitä ja onko niihin viitattu oikein?
- löytyykö julkaisusta julkaisu- tai päivytyspäivämäärää?

Digitaalisia lähteitä ovat esimerkiksi internetin tekstiarkistot, sähköpostiviestit, DVD-esitykset, www-sivustot tai digitoidut alkuperäisaineistot.

Perinteiset viittauksen kohteena olevat kirjat tai artikkelit ovat useimmiten helposti yksilöitävissä. Ne löytyvät kirjastosta tai kirjakaupasta ja niiden tunnistetiedot on helposti löydettävissä. Nykyään suuri osa perinteisesti painetusta materiaalista löytyy kuitenkin myös sähköisesti. On siis huomattava, että esimerkiksi tieteellisten lehtien artikkeleihin suhtaudutaan viittauksen suhteen tyypillisimmin painettuna, ei-digitaalisena julkaisuna, vaikka niiden hankinta usein tapahtuukin internetin hakupalvelimia hyödyntäen. Tästä on syytä erottaa nykypäivänä yleistyneet Open Access -internetjulkaisut, joita ei aina julkaista painettuna.

---

³ Tässä digitaalisia lähteitä koskevassa alaluvussa on tukeuduttu lisämateriaalina mainittuihin Heinisuo ja Ekholmin (1997) sekä Onnelan ja Suomisen (2002) viittausoppaisiin.

Puhtaasti digitaalisiin julkaisuihin eivät päde samanlaiset säännönmukaisuudet kuin kirjalliseen materiaaliin. Digitaalinen aineisto ei ole luonteeltaan staattista vaan muuttuvaa. Viittauksen kohteena oleva julkaisu saattaa jopa kokonaan kadota, jos se poistetaan joltakin palvelimelta.

Digitaalisiin tietolähteisiin viittaamiseen pätee sama perussääntö kuin muuhunkin viittaamiseen: tietolähde on kyettävä yksilöimään niin tarkasti, että tutkimuksen lukija voi sen vaivatta löytää ja tarkistaa tiedon oikeellisuuden. Digitaalisesta lähdeviitteestä tulee löytyä samat tunnistetiedot, kuin mistä tahansa lähteestä. Näitä ovat tekijä, nimike ja julkaisija. Näiden lisäksi digitaalisiin lähteisiin viitattaessa on tarpeen lisätä ainakin kolme uutta tunnistetietoa: viitteestä on löydyttävä tiedot lähteen saatavuudesta, käyttötavasta ja viittauksen ajankohdasta (tarvittaessa kellonajan tarkkuudella). Eri julkaisuissa viittaamistavoissa on havaittavissa pieniä eroja (esim. kirjoitetaanko viitteen eteen ”Saatavilla www-muodossa”, ilmaistaanko viittausajankohta sanalla ”haettu” vai ”viitattu”) – näistä eroista huolimatta viittaamisen peruseriaatteet ovat samat.

Tässä oppaassa ei ole mahdollista paneutua digitaaliseen viittaukseen yksityiskohtaisesti. Seuraavassa annamme muutamia **esimerkkejä tyypillisimmistä kandidutkielmissä esiintyvistä viittauksista.**

1. Verkossa julkaistu teos

Oksanen, Atte & Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2006) (eds) Comparing Children, Families and Risks. Childhood and Family Research Series 2. Tampere: Tampere University Press.
<http://urn.fi/urn:isbn:951-44-6654-3> . Viitattu 18.8.2015.

2. Vain verkossa ilmestyvässä lehdessä julkaistu artikkeli

Ritala-Koskinen, Aino & Valokivi, Heli (2006) The Role of Development Skills in Social Work Practice Education in Finland. Social Work & Society, The International Online-Only Journal 4(2006)1.
<http://www.socwork.net/sws/article/view/171/231> . Viitattu 18.8.2015.

3. Jonkin organisaation internet-sivuilla julkaistu teksti – ei tekijää

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi – käsikirja (2006) Stakes. <http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/77754/Aiheita8-2003.pdf?sequence=1> . Viitattu 18.8.2015.

Erilaisia digitaalisia aineistoja on huomattavan monenlaisia. Viittaamisessa suosittelemme tutustumaan seuraaviin verkossa saatavilla oleviin oppaisiin, joista löytyy yksityiskohtaisia neuvoja erilaisiin tilanteisiin:

Heinisuo, Rami & Ekholm, Kai (1997) Elektronisen viittaamisen opas. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuja n:o 40. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjasto.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/kirjasto/kemia/julkaisukaeytaenteistae/laehdeviittaukset> . Viitattu 18.8.2015.

Onnela, Tapio & Suominen, Jaakko (2002) Viittaaminen digitaalisiin lähteisiin. Ohjeita, neuvoja ja ehdotuksia historiantutkijoille, miksei muillekin. http://fi.wikibooks.org/wiki/Viittaaminen_digitaalisiin_l%C3%A4hteisiin . Viitattu 18.8.2015.

Lähdeviitteiden merkitsemisessä tulee eteen aina uusia ja uusia haasteita. Keskustele niistä seminaarin vetäjän kanssa!

6 KIRJALLISUUTTA JA LINKKEJÄ TUTKIELMAN TEKIJÄLLE ⁴

Kirjallisuutta:

- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. 13. uudistettu painos. Helsinki: Tammi
- Kinnunen, Merja & Löytty, Olli (2002) Tieteellinen kirjoittaminen. Tampere: Vastapaino.
- Luostarinen, Heikki & Väliverronen, Esa (1991/2007) Tekstinsyöjät. Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta. Tampere: Vastapaino.

Nettilinkejä:

- Kirjoittajan perusopas. Tampereen yliopiston Terveystieteen yksikkö, hoitotiede.
<http://www.uta.fi/hes/opiskelu/kaytannot/kirjoittajanopas/index.html>

TaY Kirjasto:

- Tiedonhankinnan perusteet
<https://www12.uta.fi/kirjasto/tiedonhankinnanperusteet/yhttdk/index.html>
- Nelli tiedonhakuportaali <http://www.nelliportaali.fi/>
- Kirjaston oppaat ja ohjeet, myös tiedonhankinnan oppaat ja apuvälineet
<http://www.uta.fi/kirjasto/oppaat.html>

Suomen kieltä:

- TaY Kielikeskus, Suomen kieli
<https://www10.uta.fi/opas/opintojakso.htm?rid=10782&idx=3&uiLang=fi&lang=fi&lvv=2015>
- Kirjoittajan ABC-kortti <http://webcgi.oulu.fi/oykk/abc/>
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen materiaali, mm. pilkkutesti, nimitestejä ja lyhennetesti <http://www.kotus.fi/kielitoimisto/>

---

⁴ Linkit päivitetty 11.8.2016.

Liite 1. Kandidaatin tutkielman arviointilomake

TAMPEREEN
YLIOPISTO

YHTEISKUNTA- JA KULTTUURITIEDEIDEN YKSIKKÖ,
SOSIAALITYÖN TUTKINTO-OHJELMA

KANDIDAATIN TUTKIELMAN (10 op) ARVIOINTILOMAKE

Oppiaine: _____

Tutkielman tekijä: _____

Opiskelijanumero: _____

Tutkielman nimi: _____

Kandidaatin tutkielmassa opiskelija osoittaa valmiutensa soveltaa tieteellistä ajattelua yhteiskunta-tieteellisen tutkimusongelman jäsentämisessä ja sen ratkaisemisessa sekä kykyä tieteelliseen kirjoittamiseen. Tutkielman arvioinnissa huomioidaan miten onnistuneesti ja johdonmukaisesti se on toteutettu alla olevan taulukon arviointikriteerien suhteen.

Tutkielman kokonaisuus ja osa-alueet arvioidaan asteikolla: 1 = välttävä, 2 = tyydyttävä, 3 = hyvä, 4 = kiitettävä, 5 = erinomainen. Tutkielman kokonaisarvosana ei ole suoraan alla mainittujen osa-alueiden keskiarvo. Itse tutkielman arvosana muodostaa koko opintojakson arvosanasta 60 %. Arvosanaan vaikuttaa lisäksi opiskelijan aktiivisuus seminaarityöskentelyssä 30 % sekä välitehtävien tekeminen ja oman työskentelyprosessin läpivieminen 10 %.

	1	2	3	4	5
1. Tutkimustehtävän asettaminen, rajaus ja taustoitus					
2. Tiedonhankinnan toteutus					
3. Tutkimusaineiston analyysi					
4. Tulokset ja johtopäätökset					
5. Esitystapa ja kirjallinen ilmaisu					
6. Seminaarityöskentely 30 %					
7. Välitehtävät ja oma työskentelyprosessi 10 %					

Tutkielmat mahdolliset muut ansiot:

Kandidaatin tutkielman arvosanaksi esitetään _____

Opintojakson kokonaisarvosanaksi esitetään _____

_____
Päivämäärä

_____
Tutkielman tarkastaja

Kandidaatin tutkielman arvosteluun tyytymätön opiskelija voi pyytää siihen kirjallisesti oikaisua tieteenalayksikön johtajalta 14 päivän kuluessa siitä ajankohdasta, jolloin opiskelijalla on ollut tilaisuus saada arvostelun tulokset sekä arvosteluperusteiden soveltaminen omalta kohdaltaan henkilökohtaisesti tietoonsa. (Tutkintosääntö 27§)

Liite 2. Kandidaatin tutkielman nimilehti

TUTKIELMAN OTSIKKO

Mahdollinen alaotsikko

Opiskelijan Nimi (opiskelijanumero)
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
STYA5 Kandidaatin tutkielma
Ohjaaja: Opettajan Nimi
pp.kk.vvvv (esityspäivä)

Liite 3. Esimerkki lähdeluettelosta

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.) (2002) Tulkintoja työistä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aapola, Sinikka (1999) Murrosikä ja sukupuoli: julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Andersson, Gunvor & Aronsson, Karin & Hessle, Sven & Hollander, Anna & Lundström, Tommy (1996) Barnet i den sociala barnvården. Centrum för utvärdering av socialt arbete. Stockholm: Liber.
- Anguiano, Ruben P. (2004) Families and schools. The effect of parental involvement on high school completion. *Journal of Family Issues* 25(1), 61–85.
- Bardy, Marjatta (1996) Lapsuus ja aikuisuus - kohtauspaikkana Émile. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 70.
- Bardy, Marjatta (1998a) Esipuhe. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Taide tiedon lähteenä. Jyväskylä: Atena, 3–4.
- Bardy, Marjatta (1998b) Lapsi- ja aikuispolvien yhteiskunta. *Yhteiskuntapolitiikka* 63(1), 69–73.
- Barkman, Johanna (2004) Minä, äiti, isä ja koti - Narratiivinen tutkielma lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevien lasten tarinoista. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Psykologian pro gradu -tutkielma.
- Center for Intergenerational Learning. <http://www.temple.edu/CIL/> . Viitattu 20.8.2013.
- Eoak 737/2000. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut ja kannanotot. <http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/eoa/ratkaisut/index.htm> . Viitattu 12.8.2014.
- Eskonen, Inkeri (2004) Lasten toimijuus perheen väkivaltatilanteissa. *Nuorisotutkimus* 22(4), 3–16.
- Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1107.
- Grady, Pete (2005) Social Work Responses to Accompanied Asylum-seeking Children. Teoksessa Debra Hayes & Beth Humpries (toim.) *Social Work, Immigration and Asylum. Debates, Dilemmas and Ethical Issues for Social Work and Social Care Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers, 132–150.
- Helsingin Sanomat 16.8.2007. Suomalaiset vangit muuttuneet 20 vuodessa entistä sairaammiksi. Kotimaa A4.
- Kajanoja, Jouko (1999) Sosiaalisen pääoman merkitys. *Social Capital*. Kuopio: Snellman-instituutti, Snellman-instituutin B-sarja 42.
- Kallio, Tomi (2006) Laadullinen review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon tutkimus* 25(2), 18–28.
- KM 2003:2. Nuorisorikostuomikunnan mietintö.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. 8.4.1983/361.
- Mannheim, Karl (1979) Ideology and utopia. Käänt. Edvard Shils. London & Henley: Routledge & Kegan Paul (saks. alkuteos 1936).
- Muuttoliikkeet ja etniset suhteet Suomessa 1999–2004. Tutkimukset ja tilastot (2004). Helsinki: Työministeriö, Etnisten suhteiden neuvottelukunta, Työhallinnon julkaisu 343. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj343.pdf. Viitattu 30.8.2005.
- Syrjästä esiin (1998) Puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa. Suom. Susan Heiskanen. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta, Eurooppa-työryhmän raportti Euroopan neuvostolle.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1994) Helsinki: Ulkoasiainministeriö, julkaisuja 1.